

УДК 37:330.322(477)

Т.С. Яровенко

ЧИННИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Обґрунтовано необхідність виявлення і систематизації чинників інвестиційного розвитку сфери освіти. Їх врахування під час розробки інвестиційної освітньої політики на різних рівнях господарювання є запорукою прискореного інноваційного розвитку освіти в Україні.

Ключові слова: інвестиції, освіта, чинники, систематизація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

За оцінками ООН з року в рік населення світу стає більш освіченим, що є основою забезпечення подальшого розвитку продуктивних сил, підвищення ефективності суспільної праці й рівня життя.

Основним сучасним вектором загальнодержавної освітньої політики у світі та в Україні проголошено прискорений інноваційний розвиток освіти. Для забезпечення інноваційних змін організаційних заходів недостатньо, потрібна й інвестиційна підтримка, що здійснюється за рахунок цілеспрямованої інвестиційної політики у сфері освіти. Інвестиційне забезпечення освітньої сфери на загальнодержавному і регіональних рівнях, як і залучення інвестиційних коштів з інших джерел, залишається проблемою у переважній більшості країн світу, особливо в умовах політичних та економічних кризових явищ. Отже, інвестиційні процеси у сфері освіти, зазнають впливу багатьох чинників, що не завжди є стимулюючими й, навпаки, стримують інвестиційну активність суб'єктів освітньої сфери.

Виявлення таких факторів і сфери їх впливу є основою розробки реалістичної ефективної інвестиційної політики в галузі освіти на всіх її рівнях, яка враховуватиме тенденції, особливості та перспективи розвитку освіти, вітчизняний досвід і досягнення у сфері освітнього інвестування (у т. ч. міжнародного).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чинник, або фактор – причина, рушійна сила якого-небудь явища, процесу або одна з необхідних його умов [1, с. 9]. Дослідження показали, що інвестиційний розвиток сфери освіти, як процес переходу від одного якісного стану інвестиційної діяльності до іншого за рахунок систематичних змін (джерел фінансування, способів, механізмів й підходів залучення та використання інвестиційних ресурсів), відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Більшість розглянутих класифікаційних підходів щодо чинників такого розвитку застосовуються у дослідженнях на рівні підприємств та промисловості, зокрема, основними напрямками наукових досліджень є «розвиток підприємств» (М. Портер), «інноваційний розвиток», «інноваційний розвиток підприємств» (О. Кузь-

мін, Т. Кужда), «інноваційно-інвестиційний розвиток» (М. Дем'янчук, Т. Городиський), «інноваційний розвиток промисловості» (П. Гаврилко, В. Черторижський), «інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств» (О. Ігнатенко, Д. Пантелейчук), «інноваційно-інвестиційний розвиток промисловості» (А. Колодійчук) та ін.

Дослідники проблем функціонування, розвитку та модернізації вітчизняної освіти у своїх дослідженнях приділяють увагу чинникам формування та здійснення державної політики в галузі освіти (І. Іванюк, О. Оболенський), чинникам формування ринку освітніх послуг й розвитку освіти (Г. Мухаметзянова, В. Смірнов, О. Ключова, В. Дем'яненко, Н. Тіменко, В. Андрущенко) та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Чинники інвестиційного, як специфічного, напряму розвитку сфери освіти є маловживаним у економічній науковій думці поняттям та практично не застосовується у законодавчих джерелах при формуванні фінансово-інвестиційної та інноваційної освітньої політики. Під час формування державної політики в галузі освіти України, особливо на законодавчому рівні, не завжди беруться до уваги соціальний клімат у суспільстві, економічні, політичні, демографічні та інші чинники.

На наш погляд, недостатність досліджень у цьому напрямі обумовлює необхідність певного уточнення й систематизації чинників, які впливають на інвестиційний розвиток сфери освіти та, як наслідок, на ефективність освітньої політики в цілому.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є виявлення й систематизація чинників інвестиційного розвитку сфери освіти України, що є підґрунтям для розробки інвестиційної освітньої політики на різних рівнях господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка та реалізація інвестиційної освітньої політики на кожному етапі інвестиційного розвитку освіти має певні особливості (щодо її змісту, пріоритетних цілей та вибору методів і засобів), які визначаються сукупністю чинників (відносин, умов).

Так, на зміст законодавчого забезпечення в галузі освіти та успішність його реалізації, на думку Г. Мухаметзянкової, В. Смирнова та О. Ключової [2], впливають соціальні, економічні, політичні, правові, соціально-психологічні, етичні, екологічні, демографічні, культурні, духовно-ідеологічні, галузеві й інституціональні чинники. Серед факторів, які негативно впливають на ситуацію в освіті, ними визначено й залишковий принцип фінансування, що безпосередньо позначається на інвестиційні політиці освітніх установ.

В. Дем'яненко та Н. Тіменко [3, с. 281] чинники розвитку освіти поділяють залежно від сфери впливу. До внутрішніх факторів вони відносять: демографічні (прогноз чисельності, структури, демографічних характеристик населення); прогноз якості людських ресурсів та міграційних потоків; об'єктивні можливості фінансування середньої та вищої освіти; структуру народного господарства та зовнішньоекономічних зв'язків, ступінь відкритості економіки, обсяги експорту послуг освіти; поточні тенденції та збалансування попиту і пропозиції на внутрішньому ринку праці за рівнем освіти та спеціальностями. До зовнішніх – очікувані потужності міграційних по-

токів на Захід зі Сходу; тиск фактора глобалізації (інформаційний, культурний, шоу-бізнесовий, мовний); інформаційні, економічні та широкомасштабні електронні війни.

Але такий поділ, на нашу думку, є дискусійним, адже якщо мова йде про внутрішні та зовнішні фактори, то вони повинні розглядатися стосовно певного об'єкта (у нашому випадку це сфера освіти). Отже, демографічні фактори, структуру народного господарства та зовнішньоекономічних зв'язків, ступінь відкритості економіки не досить коректно відносити до внутрішніх факторів розвитку сфери освіти. Поточні тенденції та збалансування попиту і пропозиції на внутрішньому ринку праці за рівнем освіти та спеціальностями є внутрішнім чинником для ринку праці та зовнішнім для сфери освіти. Крім того, саме якість людських ресурсів та обсяги міграційних потоків є чинниками розвитку сфери освіти, а їх прогноз є, скоріше, інструментом у розробці стратегії розвитку, аніж її чинником.

Крім обсягу експорту послуг освіти, не менш важливим фактором є й імпорт освітніх послуг (що теж присутній в Україні). Віднесення до зовнішніх чинників очікуваних потужностей міграційних потоків на Захід зі Сходу є некоректним, що суттєво звужує його вплив. Потребує уточнення й трактування «широкомасштабні електронні війни», що дозволить визначитися з напрямками впливу такого чинника.

В. Андрущенко [4, с. 10–17] приділяє увагу умовам реалізації інноваційного розвитку освіти, серед яких виділяє: забезпечення належного фінансування; наближення змісту освіти до сучасної науки, забезпечення належної взаємодії науки і освіти; перехід до реальної демократизації (автономії) управління навчальними закладами; запровадження принципово відкритої моделі академічного міжнародного співробітництва; активізацію впровадження інформаційних технологій; впровадження мовної стратегії (володіння декількома іноземними мовами); переорієнтацію системи освіти із засвоєння суми знань на формування вміння їх самостійного наповнення й впровадження в практику.

Але, на наш погляд, більш актуальним є виділення чинників, що сприяють (або перешкоджають) інвестиційному розвитку сфери освіти України, який, у свою чергу, є основною рушійною силою (фактором) інноваційних перетворень в освіті. У цьому напрямі доцільно виділити праці В. Пузикова та В. Сафонові. Так, В. Пузиков серед чинників інвестиційного потенціалу освіти [5] виділяє: спадкоємство, відтворення, приріст і тиражування наукових знань, культурних цінностей і норм; здатність передбачити потреби суспільства і ринку праці в кваліфікованих фахівцях; пошук «своєї» ніші, нових напрямів діяльності, відкриття нових нетрадиційних спеціальностей; гнучкість і уміння реагувати на зміни «соціального замовлення»; процес структурно-змістовної перебудови освіти; розширення кордонів, форм і рівнів безперервної освіти для всіх впродовж всього життя; розвиток інтелектуально-творчих можливостей особистості в процесі освітньої діяльності; формування генерації фахівців, здатності здійснювати якісні зміни у сфері своєї діяльності, у системі господарювання, культурі праці, суспільстві.

В. Сафонова [6] визначає фактори ефективного інвестиційного розвитку: зростання суспільного визнання освіти, що створює мотиваційну

Таблиця 1

Чинники інвестиційного розвитку сфери освіти України (авторська розробка)

Група чинників	Світовий рівень	Загальнодержавний рівень	Регіональний рівень	Рівень навчального закладу
Політичні	Політична ситуація, тенденції інвестиційної діяльності, тенденції у сфері освіти	Політична ситуація, інвестиційна та освітня політика, національні тенденції інвестування, освітні тенденції	Політична ситуація в регіоні, регіональна інвестиційна та освітня політика	Освітня та інвестиційна політика окремого навчального закладу
Законодавчо-нормативні	Міжнародні угоди про торгівлю послугами, співробітництво у сфері освіти й інвестування	Законодавчо-нормативна база інвестиційної діяльності й функціонування сфери освіти, охорони прав інтелектуальної власності	Законодавчо-нормативна база інвестиційної діяльності у межах регіону, функціонування сфери освіти регіону	Нормативно-правові засади функціонування закладу та здійснення ним інвестиційної діяльності
Організаційно-управлінські, інституційні та інфраструктурні	Вплив міжнародних інститутів на сфері освіти та інвестування	Управління національною системою освіти та організація управління інвестиційними потоками, національна мережа навчальних закладів, їх господарська інфраструктура	Мережа навчальних закладів, їх господарська інфраструктура, управління освітою та інвестиційними процесами, взаємодія «наука – освіта – виробництво»	Управління навчальним закладом та інвестиційними процесами на його рівні, його господарська інфраструктура, співробітництво
Фінансово-економічні	Глобалізація і неолібералізація світової економіки, тенденції фінансування освіти, «комерціалізація освіти»	Економічне становище, фінансова, бюджетна, податкова та інвестиційна політика держави, «комерціалізація освіти», іноземні освітні інвестиції	Бюджетна, фінансова та інвестиційна політика, інвестиційний клімат, іноземні освітні інвестиції	Амортизаційна політика, диверсифікація джерел фінансування, напрями використання коштів
Ринкові	Тенденції світового інвестиційного ринку та ринку освітніх послуг, їх глобалізація, конкуренція на цих ринках	Тенденції національного інвестиційного ринку та ринку освітніх послуг, конкуренція, експорт та імпорт послуг освіти	Тенденції регіонального інвестиційного ринку та ринку освітніх послуг, конкуренція, стан ринку праці	Конкурентоспроможність освітніх установ

Закінчення табл. 1

Група чинників	Світовий рівень	Загальнодержавний рівень	Регіональний рівень	Рівень навчального закладу
Інформаційні	НТП, тенденції впровадження інформаційних технологій, розширення доступу до світових інформаційних ресурсів, прискорення процесу «застарівання» знань	Збільшення ролі інформаційно-комунікаційної складової освіти, системи моніторингу й статистики освітніх інвестицій, консультативно-інформаційна підтримка	Обмін, взаємодія та співробітництво між суб'єктами регіональної освітньої сфери, системи моніторингу й статистики освітніх інвестицій, консультативно-інформаційна підтримка	Горизонтальні та вертикальні потоки інформації, внутрішньогосподарські системи моніторингу, аудиту й статистики освітніх інвестицій
Соціальні та демографічні	Престижність і суспільне визнання освіти, тенденції щодо чисельності осіб, що здобувають освіту, транскордонна освітня мобільність	Соціальний статус та рівень доходів осіб з певним рівнем освіти, рівень споживання освітніх послуг, соціальна структура та соціальне розшарування, міграційні потоки	Демографічні характеристики населення регіону, стан регіональної зайнятості населення, охоплення населення навчанням	Забезпеченість абітурієнтами (завантаженість), можливість суміщення навчання та роботи, стан здоров'я осіб, що навчаються

базу для приватних інвестицій в освіту і потребує створення організаційно-економічних механізмів реалізації інвестицій; усвідомлення необхідності випереджаючого розвитку системи освіти і створення умов для задоволення потреби в освітніх послугах; широку доступність загальної освіти, відносно масовий характер професійної освіти; зосередженість у ВНЗ основного наукового потенціалу країни, що може служити основою інноваційного зростання країни.

Систематизуючи існуючі в науковій літературі підходи до чинників інвестиційного розвитку сфери освіти, їх структуру слід подати в такому вигляді (табл. 1). Такий підхід до систематизації факторів обумовлений необхідністю врахування їх впливу під час розробки інвестиційної політики на різних рівнях господарювання.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, розроблена система чинників інвестиційного розвитку сфери освіти України дає змогу подати увесь їх комплекс відповідно до сфер виникнення та рівнів господарювання.

Крім того, під час впровадження заходів щодо управління інвестиційним розвитком сфери освіти необхідно зважати на те, що ці фактори являють собою певну систему із синергетичним ефектом, що при урахуванні під час розробки інвестиційної освітньої політики є запорукою прискореного інноваційного розвитку освіти в Україні.

Подальших досліджень, на наш погляд, потребують питання економічного підґрунтя інвестиційної освітньої політики та розробка практичних механізмів інвестиційного розвитку освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Янковой А.Г. Многомерный анализ в системе STATISTICA: монография / А.Г. Янковой. – Одесса: Оптимум, 2002. – Вып. 2. – 325 с.
2. Мухаметзянова Г.В. Образование в условиях социальной рыночной экономики / Г.В. Мухаметзянова, В.Н. Смирнов, О.Р. Ключева; Рос. акад. образования, Ин-т сред. проф. образования. – Казань: ИСПО РАО, 2000. – 54 с.
3. Дем'яненко В.В. Стратегічні напрямки розвитку освіти / В.В. Дем'яненко, Н.М. Тіменко // Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – С. 276–298.
4. Андрущенко В. Інноваційний розвиток освіти в стратегії «українського прориву» / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2008. – № 2. – С. 10–17.
5. Пузиков В. Инвестиционный потенциал образования / В. Пузиков // Высшее образование в России. – 2001. – № 2. – С. 10–17.
6. Сафонова В.Є. Розробка дієвого механізму процесу інвестування вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / В.Є. Сафонова // Теорії мікро-макроекономіки: зб. наук. пр. Академії муніципального управління. – К., 2010. – Вип. 34. – С. 88–104.

References

1. Jankovoj, A.G. (2002). *Mnogomernyj analiz v sisteme STATISTICA* [Multidimensional analysis in the system STATISTICA]. Odessa, Optimum Publ., 325 p.

2. Muhametzjanova, G.V., Smirnov, V.N., Kljueva, O.R. (2000). *Образование в условиях социальной рыночной экономики* [Education in the conditions of social market economy]. Kazan', ISPO RAO Publ., 54 p.

3. Dem'ianenko, V.V., Timenko, N.M. (2003). *Стратегічні напрямки розвитку освіти* [Strategic directions of development of education.] *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* [Economy of Ukraine: strategy and politics of long-term development]. Kyiv, Ін-т екон. прогност., Feniks, pp. 276-298.

4. Andruschenko, V. (2008). *Інновативний розвиток освіти в стратегії "українського прорыву"* [Innovative development of education in strategy of the "Ukrainian breach"]. *Висша освіта України* [Higher education of Ukraine], no. 2, pp. 10-17.

5. Puzikov, V. (2001). *Інвестиційний потенціал освіти* [Investment potential of education]. *Висше образование в Росії* [Higher education in Russia.], no. 2, pp.10-17.

6. Safonova, V. Ye. (2010). *Розробка дієвого механізму процесу інвестування вищої освіти – важлива умова інновативного розвитку держави і суспільства* [Development of effective mechanism of process of investing of higher education is an important condition of innovative development of the state and society.]. *Збірник наукових праць Академії муніципального управління "Теорії мікро-макроекономіки"* [Collection of Scientific Papers of Academy of municipal management of "Theory of micro- macroeconomics"], issue. 34. pp. 88-104.

Обоснована необхідність виявлення і систематизації факторів інвестиційного розвитку сфери освіти. Їх урахування при розробці інвестиційної освітньої політики на різних рівнях господарювання є заходом прискореного інноваційного розвитку освіти в Україні.

Ключевые слова: *інвестиції, освіта, фактори, систематизація.*

The paper substantiates the necessity for revealing and systematizing the factors of investment-driven development of the educational sphere. Their inclusion in the framework in the process of developing investment-driven educational policy at various economic levels serves as a guarantee for accelerated innovative development of education in Ukraine.

Key words: *investment, education, factors, systematization.*

Одержано 28.01.2015.